

برآورد ظرفیت برد اجتماعی- روانی گردشگری در مکان‌های مقدس و پرانرژی (مطالعه موردی: تخت سلیمان ایران)

۱

چکیده

یکی از اهداف گردشگری و رفتن به دل طبیعت، رسیدن به آرامش درون و جست‌وجوی انرژی‌های طبیعی است. مکان‌های پرانرژی و مقدس زمین، محلی برای تجربه این آرامش هستند. از سال ۱۳۸۴ گردشگری با هدف دریافت انرژی، یا به نوعی گردشگری معنوی در ایران رایج شده است. مکان‌هایی در ایران وجود دارند که دارای نوعی از انرژی به نام انرژی‌های لطیف هستند که در ارتقای سلامت و آگاهی شخصی مؤثرند. از نظر پایداری گردشگری این مناطق نیز دارای محدودیت‌هایی هستند که برآورد ظرفیت برد آنها لازم است. عدد ظرفیت برد به عنوان عددی شاخص می‌تواند در تعیین خط‌مشی‌های مدیریتی مکان‌های گردشگری، مورد استناد قرار گیرد. تخت سلیمان (آذرگنسب) ایران به‌عنوان مکانی باستانی ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو در فهرست مکان‌های پرانرژی جهانی نیز قرار گرفته است. سالانه گردشگران زیادی با هدف دریافت انرژی به این مکان سفر می‌کنند. در این تحقیق ظرفیت برد اجتماعی- روانی گردشگری تخت سلیمان به‌عنوان مکانی مقدس، مورد بررسی قرار گرفت. به این منظور شاخص‌های مدیریتی مؤثر در برآورد ظرفیت برد اجتماعی- روانی تعیین و با توجه به این شاخص‌ها پرسشنامه‌هایی تهیه شد. از تعداد ۱۵۰ نفر گردشگر انرژی مورد مطالعه، ۱۴۰ نفر به پرسشنامه‌ها پاسخ گفتند. پس از تجزیه و تحلیل آماری پرسشنامه‌ها، عدد ظرفیت برد اجتماعی- روانی که میزان تراکم پیش‌بینی شده و عدد رویارویی را مشخص می‌ساخت در روزهای هدف گردشگران انرژی، تعداد حداکثر ۱۵۰ نفر در فصل بازدید (تابستان)، برآورد شد. این عدد بویژه در کنار دریاچه تراکم پیش‌بینی شده را مشخص ساخت.

کلید واژه

ظرفیت برد- ظرفیت برد اجتماعی- روانی- اکوتوریسم- گردشگر انرژی- گردشگر معنوی- چرخه‌های انرژی زمین- تخت سلیمان

سرآغاز

معمولاً پایداری در صنعت با مفهوم محدودیت‌ها بیان می‌شود. محدودیت‌ها به معنای کنترل‌هاست، کنترل‌هایی که با شاخص‌های اجتماعی و ظرفیت برد^۱ سنجیده می‌شوند (Boxall et al., 2003). اکوتوریسم^۲ نیز در طبقه‌بندی صنایع می‌گنجد. ایده اکوتوریسم و توجه بیشتر مردم به آن معمولاً به سابقه جوامع باز می‌گردد. این کلمه دارای معانی متفاوتی همچون گردشگری با گرایش اکولوژیکی، گردشگر طبیعت، دوستدار محیط زیست، گردشگر سبز، یا گردشگری پایدار است. اکوتوریسم سفر به طبیعت است که با هدف حفاظت محیط زیست و تلاش‌های توسعه پایدار پیش می‌رود. اکوتوریسم شکلی

تخصصی شده از گردشگری و در اصل نوعی بازاریابی نیچ است که با تنوع صنعت گردشگری با گزینه‌ها و علایق خاص درگیر و گردشگری در طبیعت و ماجراجویی را شامل می‌شود (Koeman, 2004). این ماجراجویی‌ها و علایق می‌توانند با هدف‌های خاص صورت گیرند که بنا به فرهنگ جوامع متفاوت است. یکی از این هدف‌ها رفتن به دل طبیعت و مکان‌های خاص به منظور رسیدن به آرامش درونی و جست‌وجوی قدرت خالق است. در روی کره زمین زیبا، مکان‌هایی وجود دارد که از جذب و آرامشی خاص برای انسان برخوردار است. این مکان‌ها، مناطقی هستند که از ارزش‌های باستانی، مذهبی و طبیعی ویژه‌ای برخوردارند و با عنوان مکان‌های مقدس و پرانرژی یا

چرخه‌های انرژی زمین^۳ شناخته می‌شوند. انرژی که در افزایش سلامت بدنی، روحی و روانی انسان و افزایش آگاهی او مؤثر است (Coon, 2005). از نظر پایداری گردشگری این مناطق نیز دارای محدودیت‌هایی هستند که برآورد ظرفیت برد این مکان‌ها را الزامی می‌سازند. در مرکز صنعت گردشگری پایدار کنترل‌ها، محدودیت‌ها، کدهای اخلاقی و ارتباطات قرار دارد. خط‌مشی‌گزاران و مدیران معمولاً باید بر محدودیت‌ها فایز آیند. وقتی تعداد بازدیدکنندگان زیاد است چگونه می‌توان وجود محدودیت‌ها را در این رابطه مدیریت کرد؟ برآورد ظرفیت برد ابزاری است که برای این منظور استفاده می‌شود. ظرفیت برد جمعیتی است که می‌تواند به‌وسیله سیستم‌های پشتیبانی به‌طور دائم حمایت شود (Busby, et al., 1996). در اصطلاح اکولوژیکی ظرفیت برد اکوسیستم اندازه جمعیتی است که به‌وسیله منابع در دسترس و خدمات موجود در آن اکوسیستم حمایت می‌شود. البته در اکثر موارد این حمایت‌کننده‌ها به‌عنوان محدودیت‌ها مطرح می‌شوند. محدودیت به معنای آن است که استفاده از آنها حد و آستانه‌ای دارد. ظرفیت برد عددی پایه است که برای برنامه‌های مختلف توسعه می‌باید سایر عوامل همچون امکانات و محدودیت‌ها در آن در نظر گرفته شود (Heberlein, & Shelby, 1986). در شناخت ظرفیت برد، انواع مختلف آن همچون ظرفیت برد فیزیکی، اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و خدماتی مطرح می‌شوند (مخدوم، ۱۳۸۵). در صنعت گردشگری، مبحث ظرفیت برد به‌عنوان اصلی مهم و قابل استناد در خدمات‌رسانی به گردشگران و بهبود سیستم‌های کنترل و مدیریت مطرح می‌شود. در گردشگری انواع ظرفیت برد مورد مطالعه قرار می‌گیرد. ظرفیت برد فیزیکی تعداد گردشگرانی را مشخص می‌کند که مکان آنها را می‌پذیرد (Inskip, 1997). ظرفیت برد اکولوژیکی تعداد جمعیتی را مشخص می‌کند که اکوسیستم به‌طور پایدار نگاه می‌دارد (Busby, et al., 1996). در ظرفیت برد اجتماعی بردباری و ازدحام از دیدگاه بومیان ساکن در منطقه و رضایتمندی گردشگران برآورد می‌شود (Lawson, et al., 2003). ظرفیت برد اجتماعی به‌طور ویژه ظرفیت برد روانی گردشگرانی را مورد مذاقه قرار می‌دهد که میزان خرسندی از تجربیات و گردش خود را با توجه به تعداد گردشگران و نوع رفتارشان بیان می‌دارند (Clifford, 1995). ظرفیت برد اقتصادی معمولاً بزرگی تغییرات یک منطقه را قبل از فعالیت‌های اقتصادی برآورد می‌کند (Stankey, et al., 1990). ظرفیت برد محیط زیستی برآیند کلی ظرفیت‌های برد اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی است که پایداری بهره‌برداری از مکان را تضمین

می‌سازد. در ظرفیت برد خدماتی با ارائه خدمات لازم و مدیریتی و استفاده از منابع مادی و انسانی می‌توان پایداری بهره‌برداری از مکان را تأمین نمود که این کار مستلزم صرف هزینه، زمان و نیروی زیاد است (مخدوم، ۱۳۸۵). در گردشگری ظرفیت برد مدیریتی نیز مطرح می‌شود. این نوع ظرفیت برد به حداکثر بازدیدکنندگانی ارتباط دارد که می‌توانند در هنگام بازدید از مکانی، تحت مدیریت کافی قرار گیرند. اجزای مدیریتی ارتباط تنگاتنگی با نوع تسهیلات فیزیکی در دسترس برای بازدیدکنندگان، یا گردشگران دارد. در این میان عوامل مهمی که باید در نظر گرفته شوند عبارتند از تعداد افراد کادر اداری در مکان بازدید، ساعات بازدید، محدودیت موجود در خدمات و اطلاع‌رسانی، تسهیلات بهداشتی و خدماتی، فضای تحت بازدید و فضای استراحت. ظرفیت برد مدیریتی مشخص می‌کند که چه ارتباطی بین افزایش تعداد بازدیدکنندگان و میزان تخریب تسهیلات و منابع در فضای فعالیت‌ها وجود دارد. تخریب امکانات و منابع، رضایتمندی گردشگران و عدد ظرفیت برد را کاهش می‌دهد که این مسائل به عوامل مختلفی از جمله تجزیه و تحلیل شاخص‌های مدیریتی و تدارک امکانات متقابل پیشگیری کننده دارد (English, et al., 1995). در صنعت گردشگری بعد روانی و لذتی که افراد در هنگام سفر به‌دست می‌آورند قابل محاسبه کامل در چارچوب عدد و رقم نیست و ابعاد گسترده‌تری را به خود اختصاص می‌دهد که در روح و جان انسان منعکس می‌شود. لذت و حظی که به انسان در هنگام مکاشفه در دل طبیعت و به دور از روزمرگی‌ها دست می‌دهد قابل کلیشه و چارچوب بندی نیست. شاید انسان برای آنکه به این حال دست پیدا کند حاضر به پرداخت هزینه گزافی نیز باشند. در زمین مکان‌هایی وجود دارد که حضور در آنجا فرصتی را به انسان می‌دهد که لحظاتی از خود و دغدغه‌های خود فاصله بگیرد و مجرد از دیگران به غور در درون بپردازد. مکان‌هایی که سالها در دنیا به‌عنوان مکان‌های ویژه و پرانرژی شناخته شده‌اند و برای انسان با درونی جستجوگر و آگاه دارای ارزش ویژه‌ای هستند.

این مکان‌ها در دهه ۱۹۷۰ بر اساس نظریه گایا^۴، علوم زمین‌شناسی، نجوم، شیمی، فیزیک، محیط زیست و علوم روحی تعیین شده‌اند. بر اساس نظریه گایا کره زمین زنده و آگاه است. آب دورتادور کره زمین را احاطه کرده و فعالیت‌های یونی کره زمین را به‌وجود آورده است. این فرایند یونی جریان انرژی را در زمین به‌وجود می‌آورد که بر تمام ابعاد حیات اثر می‌گذارد. این نظریه در راستای نظریه گایا، زمین را ابرموجودی زنده می‌داند که دارای روح است و در جهت

مکان‌های پرانرژی در دنیا از ارزش گردشگری ویژه‌ای برخوردارند و معمولاً گردشگران تجربیات ناب و غیرقابل وصفی را در آنجا تجربه می‌کنند. این مکان‌ها همچون مکان‌های گردشگری دیگر دارای محدودیت‌ها و ظرفیتی هستند که به منظور پایداری گردشگری در آنها می‌باید بدرستی برآورد شوند و تحت مدیریت قرار گیرند. هدف از این تحقیق برآورد ظرفیت برد اجتماعی-روانی^۵ گردشگری، با هدف دریافت انرژی در تخت سلیمان (آذرگشنسب) ایران است.

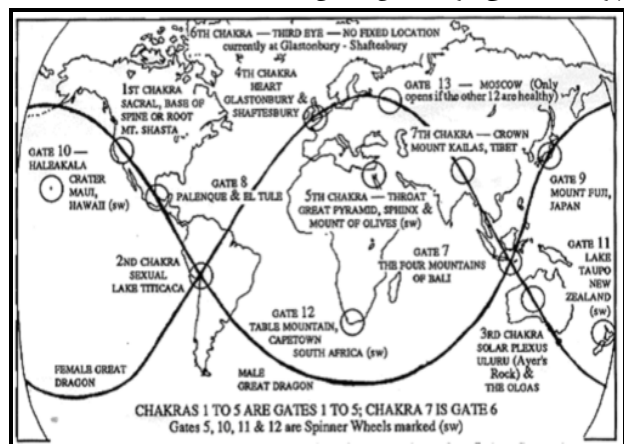
مواد و روش بررسی

منطقه مورد مطالعه

در این تحقیق، گردشگری با هدف دریافت انرژی در تخت سلیمان ایران مورد مطالعه قرار می‌گیرد و برآورد ظرفیت برد اجتماعی-روانی این نوع گردشگری موضوع تحقیق است.

تخت سلیمان، آذرگشنسب یا شیز که یکی از میراث‌های فرهنگی و باستانی ایران زمین به شمار می‌آید، دارای ارزش مکانی خاصی است که آن را در فهرست مکان‌های پرانرژی دنیا قرار داده است (Coon, 2005). این مکان تاریخی که دارای پیشینه‌ای ارزشمند و کهن است در سال ۱۳۸۲ در فهرست جهانی یونسکو ثبت و به‌عنوان میراث تاریخی جهانی شناخته شد. این مکان باستانی در جنوب شرقی استان آذربایجان غربی و در ۴۵ کیلومتری شهرستان تکاب قرار دارد. فاصله آن از تهران تقریباً ۵۰۰ کیلومتر است که می‌توان در حدود ۷ ساعت از تهران به این مکان سفر نمود. تخت سلیمان در سال پذیرای هزاران گردشگر خارجی و داخلی است (Shiz, 1384). وسعت این مجموعه در حدود دوازده و نیم هکتار است. تالارها، آتشکده، دریاچه گاه فیروزه‌ای و گاه نیلی‌رنگ، برج‌ها، باروها و زندان سلی‌مان قسمت‌هایی از این مجموعه است که دیدار هریک از آنها بازگشت به هزارها سال پیش را به همراه دارد. در این منطقه نشانه‌ها و بقایای استقرار از هزاره اول قبل از میلاد تا قرن یازدهم هجری دیده می‌شود. شکوه و آبادانی تخت سلیمان مربوط به دوره ساسانیان است که ساختمان آتشکده به مدت آذرگشنسب در آنجا احداث شده و به عنوان مهم‌ترین آتشکده به مدت هفت قرن آتش جاودان را در خود نگاهداشته و نماد اقتدار آیین زرتشت بوده است. دریاچه تخت سلیمان که در واقع چشمه‌ای بزرگ است، علاوه بر تقدس مذهبی یکی از شگفت‌انگیزترین پدیده‌های طبیعی ایران نیز به شمار می‌رود (همایونی، ۱۳۸۵). این مکان ارزشمند باستانی علاوه بر پیشینه تاریخی و طبیعت منحصر به فرد در سالهای اخیر مقصد گردشگری با هدف دریافت انرژی‌های لطیف موجود در

تکامل، هدفی یویا را دنبال می‌کند (Coon, 2005). براساس نظریه گایا که توسط جیمز لاولاک مطرح شد، زمین به عنوان ابرموجود زنده دارای کالبدی است که در آن چرخه مواد غذایی حاصل از خاک و سنگ که بر اثر جویبارها و رودخانه‌ها به جریان می‌افتد به گردش خون در بدن جانوران تشبیه می‌شود. در این تشبیه، رودخانه‌ها در حکم رگها، جنگل در حکم ریه و اقیانوس به مثابه قلب زمین است (اردکانی، ۱۳۸۳). بنابر تحقیقات انجام شده، زمین فقط یک کره ساده نیست بلکه در زیر چین‌خوردگی‌های سطحی خود خطوط انرژی در گردش دارد. در حدود ۱۶ حلقه انرژی از بالا به پایین کره زمین را احاطه کرده است. این انرژی دارای فرکانسی است که حیات کره زمین را در ابعاد فیزیکی و روحی برقرار می‌سازد. حلقه‌های انرژی هر کدام حول محوری در چرخش و متأثر از حرکت زمین به دور خورشید، ماه به دور زمین و ابعاد بزرگتری از چرخش مربوط به خورشید در کهکشان راه شیری است. در محل برخورد این حلقه‌های انرژی که بنا به ماهیت آب و خاک درون زمین ایجاد می‌شوند، ۵۲ چرخه بوجود می‌آید که می‌توانند خواص الکتریکی یا مغناطیسی ویژه‌ای را نمایان سازند. این چرخه‌های انرژی مرز گسل‌ها، لبه‌های صفحات تکتونیکی، تمرکز تنوع زیستی، مراکز تمدن‌های باستان، مراکز الهامات پررمز و راز، مراکز مذهبی ارزشمند، مسیرهای مهاجرت حیوانات و مسیر حوادث طبیعی کنونی را به‌وجود می‌آورند. ۵۲ چرخه انرژی در زمین مثلث‌هایی با سه رأس پرانرژی هستند که ۱۵۶ مرکز انرژی، یا ورتکس را در روی کره زمین ایجاد می‌کنند. زمین از درون این ورتکس‌ها تنفس می‌کند (Coon, 2005). در شکل شماره (۱) جانمایی چرخه‌های اصلی انرژی زمین نمایان شده است.

شکل شماره (۱): جانمایی چرخه‌های اصلی زمین

(Coon, 2005)

انتخاب شدند (Buckley, 1998). شاخص‌های مدیریتی مورد مطالعه این تحقیق در جدول شماره (۱) نشان داده شده‌اند.

شاخص‌های مدیریتی مؤثر در برآورد ظرفیت برد اجتماعی-روانی با روش پرسشنامه، مصاحبه و مشاهدات عینی و میدانی سنجش شدند. با این هدف پرسشنامه‌ای با ترکیب ۱۹ سؤال گزینه‌ای و ۲ سؤال تشریحی تهیه شد که تمامی شاخص‌های مدیریتی مورد نظر را مورد پرسش قرار داد. از طریق مطالعات میدانی، نوع یا تیپ بازدیدکنندگان مکان مورد بررسی قرار گرفت و گروه هدف تعیین شد. پس از تجربه سالها سفر به تخت‌سلیمان از بدو پیدایش رسمی گردشگری معنوی در این مکان و مشاهدات عینی، میدانی و مصاحبه، در تابستان ۱۳۸۶ در حدود ۲۰۰ نفر گردشگر انرژی یا گردشگر معنوی با روش پرسشنامه‌ای مورد مطالعه قرار گرفتند. از این تعداد به‌طور تصادفی به ۱۴۵ نفر پرسشنامه داده شد که تعداد ۱۴۰ نفر به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. با توجه به این که سؤالات پرسشنامه چند ارزشی با مقیاس ترتیبی بود و حجم جامعه ۲۰۰ نفر با تعداد (N) محدود بود، حجم نمونه بر مبنای فرمول ذیل محاسبه شد (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۸۶).

$$n = \frac{N \times z^2 \alpha \times p(1-p)}{\epsilon^2(N-1) + z^2 \frac{\alpha}{2} \times p(1-p)}$$

در این فرمول N حجم جامعه، p احتمال موفقیت، α اندازه خطا و ϵ دقت در برآورد است.

برای این پروژه اندازه خطا $\alpha=0/05$ ، سطح اطمینان $(1-\alpha)=0/95$ ، $Z_{\alpha/2}=1/96$ ، $N=100$ و دقت برآورد برابر $\epsilon=0/05$ در نظر گرفته شد. نسبت موفقیت p بر مبنای حداکثر واریانس که به ازای $p=0/5$ حاصل می‌شود، در نظر گرفته شد. در این حالت حجم نمونه به حداکثر مقدار ممکن، یعنی $n=132$ افزایش یافت.

$$n = \frac{200 \times (1.96)^2 \times 0.5(1-0.5)}{(0.05)^2(200-1) + (1.96)^2 \times 0.5(1-0.5)} = 131.75 \approx 132$$

بنابراین با توجه به حجم نمونه به‌دست آمده، با تعداد ۱۴۰ نفر پاسخگو که از این تعداد نیز بیشتر بود، نتایج حاصل از این تحقیق با اطمینان ۹۵ درصد به کل جامعه قابل تعمیم بود. پس از جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها، در فضای نرم افزار Excel و Spss جداول توافقی مورد نظر تهیه شد و به‌وسیله آزمون آماری فیشر با اندازه خطای $\alpha=0/05$ ، عدد ظرفیت برد برآورد شد (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۸۶)

طبیعت شده است. انرژی که با کمی جست‌وجو کاملاً قابل احساس است. مستندات این سفرها در سوابق مکان باستانی تخت سلیمان موجود است. این مکان به‌طور رسمی از سال ۱۳۸۴ گردشگرانی را به خود جلب کرده است که علاوه بر جاذبه‌های محیطی، ارزش ویژه‌ای برای آن قائل هستند. ارزشی که بنا بر مشاهدات عینی و میدانی به صورت عشق، اشتیاق، عجب و شگفتی، شمع، آرامش، آگاهی، انرژی مضاعف بدنی، احساس سلامتی، احساس سبکی، حس نزدیکی و ایمان به قدرت خالق، حس در خانه بودن، کاهش دغدغه‌ها، بی‌نیازی از آرزوهای مادی، حس تحسین و احترام به طبیعت، حس متفاوت بودن از سایر مکان‌های باستانی و طبیعی، احساسات غیرقابل وصف و تجربه‌ای جدید و ... نمایان می‌شود. این گردشگران که به گردشگران انرژی^۶ یا به نوعی گردشگران معنوی^۷ شهرت یافته‌اند. در هنگام حضور در این مکان علاوه بر آنکه دیدگاه و باوری متفاوت از سایر گردشگران دارند، دارای توقعات ویژه‌ای هستند که بسادگی قابل دسترس و مدیریت است.

از دیدگاه محقق، این گردشگران در دسته‌بندی گردشگران طبیعت می‌گنجد که با هدف دریافت انرژی، طبیعت را جست‌وجو می‌کنند. زیرا این طبیعت است که انرژی‌های خود را در اختیار این گردشگران قرار می‌دهد. نوعی انرژی که از روح زمین نشأت می‌گیرد و در هنگام تعامل انسان با روح زمین، مستقیماً بر روح انسان اثر می‌گذارد و حالات معنوی ویژه‌ای را در وی ایجاد می‌کند. مکان‌هایی همچون تخت سلیمان علاوه بر آنکه در حفظ حیات کره زمین اثر دارند، برای انسان‌ها نیز از نظر افزایش سلامتی در جسم و روحشان و تجربه احساسات خاص معنوی، نقش ویژه‌ای را ایفا می‌کنند.

در رابطه با حداکثرسازی رضایت این نوع گردشگران و افزایش تکرار بازدید، مدیران گردشگری یا محیط زیست می‌باید از هزینه ازدحام و تراکم و نیازهای مختلف گردشگران آگاه باشند.

در حداکثرسازی رضایت گردشگران می‌باید سطوح ازدحامی و ظرفیت برد اجتماعی-روانی کنترل و پایش شود که مدیران بتوانند به توزیع مجدد گردشگران و مدیریت صحیح آنان بپردازند (Lawson, et al. 2003).

روش بررسی

در ابتدای فرایند این تحقیق، شاخص‌های مدیریتی که در برآورد ظرفیت برد اجتماعی-روانی گردشگران خاص در تخت‌سلیمان مؤثرند، تعیین شدند. این شاخص‌ها از فهرست شاخص‌های گردشگری پایدار از سازمان گردشگری جهانی^۸ و برنامه محیط زیست ملل متحد^۹

جدول شماره (۱): شاخص‌های مدیریتی در برآورد ظرفیت برد

اجتماعی- روانی

ظرفیت برد	بخش‌های مدیریتی	شاخص‌های مدیریتی
ظرفیت برد اجتماعی- روانی	گردشگران یا بازدیدکنندگان	رفتار بازدید کننده
		فصل بازدید
		نوع، یا تیپ بازدید کننده
	مشخصات اجتماعی- اقتصادی	چگونگی استقرار در مکان
		شغل
		سطح درآمد
	مشخصات شخصی	سطح تحصیلات
		محل اقامت
	مشخصات روان‌شناختی	جنسیت
		سن
	سطح استفاده	انتظار و توقعات
		تراکم
		رضایتمندی
		تعداد بازدیدکنندگان
		روش منظم بازدید

نتایج

تخت سلیمان به‌طور کلی دارای سه نوع گردشگر است. گردشگران خارجی که با هدف بازدید از این مکان باستانی ثبت شده در فهرست یونسکو به آنجا می‌آیند و جاذبه‌های طبیعی و انرژی سطح بالای این مکان بسیار آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گردشگران بومی و گردشگران داخلی که از شهرهای اطراف در ایام تعطیل یا غیرتعطیل و با هدف بازدید از این مکان باستانی کشور به آن سفر می‌کنند و گردشگران دیگری که با هدف دریافت انرژی و بهره جستن از جاذبه‌های روحی، روانی و معنوی مکان به آن سفر می‌کنند و گروه هدف این تحقیق را تشکیل می‌دهند. گردشگران انرژی بیشتر در زمان‌های ویژه‌ای از سال که از طریق محاسبات نجومی تعیین می‌شود، تنها یا به صورت گروهی به تخت سلیمان سفر می‌کنند. این زمان‌ها گاه با ایام تعطیل رسمی سال تداخل پیدا می‌کنند که سایر تیپ‌های گردشگران نیز برای گردش و تفرج به تخت سلیمان می‌آیند. درست در این زمان است که تضادهایی بین توقعات تیپ‌های مختلف گردشگر ایجاد می‌شود که می‌باید مورد توجه مدیریت مکان

گردشگری قرارگیرد. گردشگران انرژی در جست‌وجوی سکوت و آرامش هستند و می‌خواهند در مکان حضور یابند، بنشینند، به دور دریاچه بچرخند یا مراقبه کنند. اینان احترام زیادی برای مکان قایل هستند و از این‌که سایر گردشگران، به‌خصوص گردشگران بومی ارزش واقعی مکان را نمی‌دانند و با سر و صدا و گاه با ریختن زباله آن‌را می‌آیند بسیار آزرده می‌شوند.

گردشگران بومی برای تفرج و پیک‌نیک به تخت سلیمان می‌آیند و گاه با سروصدای زیاد به گشت و گذار می‌پردازند و معمولاً دوست دارند با کنجکاو و سر و صدا به تماشای گردشگران انرژی بپردازند و کار آنها برایشان بسیار جالب است.

تیپ دیگر گردشگران خارجی هستند که معمولاً به تماشای بناهای تاریخی می‌آیند و با هدایت راهنما در بناها به گردش در می‌آیند و بندرت در کار گردشگران انرژی ایجاد مشکل می‌کنند و آنان معمولاً از فرهنگ مناسب در گردشگری برخوردارند و محیط را پر سروصدا و آلوده نمی‌کنند. البته برای آنان نیز گردشگری انرژی بسیار جالب است.

در روز انجام تحقیق، تخت سلیمان پذیرای هر سه نوع گردشگر با تعداد چشمگیر بود.

نوع استقرار گردشگران انرژی حضور موقت ۶-۷ ساعته در ساعات بازدید از مکان باستانی تخت سلیمان از ساعت ۱۰:۳۰ صبح تا ساعت ۱۶ بود.

مشخصات اجتماعی- اقتصادی گردشگران به ترتیب جدول شماره (۱) تعیین شد.

از تعداد ۱۴۰ نفر پاسخ دهنده، ۴۰ نفر مرد و ۱۰۰ نفر زن بودند که در رده‌های سنی طبق جدول شماره (۲) قرار گرفتند.

جدول شماره (۲): فراوانی جنسیت و رده سنی

درصد فراوانی (%)	جمع (نفر)	فراوانی جنسیت (نفر)		رده سنی (سال)
		زن	مرد	
۲/۱	۳	۱	۲	۱۵-۱۰
۱۸/۶	۲۶	۱۹	۷	۲۵-۱۵
۶۱/۴	۸۶	۵۹	۲۷	۴۵-۲۵
۱۷/۹	۲۵	۲۱	۴	۴۵+
۱۰۰	۱۴۰	۱۰۰	۴۰	جمع

از تعداد ۱۴۰ نفر، ۲۳ نفر معادل ۱۶/۴ درصد خان‌دار، ۸ نفر معادل ۵/۷ درصد بازنشسته، ۱۸ نفر معادل ۱۲/۱ درصد شاغل به

مجموع ۱۴۰ نفر، پاسخ ندادند. جدول شماره (۵) جدول توافقی تعداد رویارویی و تراکم در کنار دریاچه یا در داخل بناها را نمایان می‌سازد.

جدول شماره (۴): جدول توافقی هدف گردشگران و تراکم

درصد	جمع	تعداد رویارویی و تراکم قابل پیش‌بینی				هدف گردشگران از سفر
		درصد	بیشتر از ۱۵۰ نفر	درصد	کمتر از ۱۵۰ نفر	
۱۰۰	۳۶	۱۳/۸	۵	۸۶/۲	۳۱	کنجکاو
۱۰۰	۱۰۴	۳۳/۷	۳۵	۶۶/۳	۶۹	دریافت انرژی
۱۰۰	۱۴۰	۲۸/۶	۴۰	۷۱/۴	۱۰۰	جمع

جدول شماره (۵): جدول توافقی محل استقرار و تراکم

درصد	جمع	تعداد رویارویی و تراکم قابل پیش‌بینی				محل استقرار
		درصد	بیشتر از ۱۵۰ نفر	درصد	کمتر از ۱۵۰ نفر	
۱۰۰	۱۱۴	۱۷/۵	۲۰	۸۲/۵	۹۴	در اطراف دریاچه
۱۰۰	۱۱	۴۵/۵	۵	۵۴/۵	۶	در داخل بناها
۱۰۰	۱۲۵	۲۰	۲۵	۸۰	۱۰۰	جمع

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که از نتایج به‌دست آمده استنباط می‌شود، از تعداد ۱۴۰ نفری که به پرسشنامه پاسخ گفتند چه آنان که با هدف ارضای حس کنجکاو و یا کسانی که با هدف دریافت انرژی به تخت سلیمان سفر کردند، اکثریت عدد رویارویی و تراکم پیش‌بینی را کمتر از ۱۵۰ نفر بویژه در کنار دریاچه ذکر کردند. ظرفیت برد گردشگری با هدف دریافت انرژی در روزهای مورد نظر گردشگران انرژی در فصل بازدید (تابستان) کمتر از ۱۵۰ نفر تعیین شد. این عدد، بویژه حداکثر تراکم قابل پیش‌بینی را در کنار دریاچه مشخص کرد. این نشان می‌دهد که محیط طبیعی تخت‌سلیمان و دریاچه فیروزه‌ای رنگ آن برای این نوع گردشگر جذابیت بیشتری نسبت به سایر قسمت‌ها دارد.

تحصیل، ۲۲ نفر معادل ۱۵/۷ درصد دارای شغل آزاد، ۶۴ نفر معادل ۴۵/۷ درصد شغل دولتی و ۳ نفر شغلشان را اعلام نکردند. سطح تحصیلی افراد در جدول شماره (۳) نمایان شده است.

جدول شماره (۳): فراوانی و درصد تحصیلی

درصد	فراوانی (نفر)	تحصیلات
۶/۴	۹	زیر دیپلم
۲۲/۹	۳۲	دیپلم
۹/۳	۱۳	فوق دیپلم
۴۳/۶	۶۱	لیسانس
۱۱/۴	۱۶	فوق لیسانس
۱/۴	۲	دکترای تخصصی
۲/۱	۳	دکترای حرفه‌ای
۹۷/۱	۱۳۶	جمع
۲/۹	۴	پاسخ ندادند
۱۰۰	۱۴۰	جمع کل

به دلیل آن که اکثر افراد از اعلام درآمدشان امتناع می‌ورزند، سؤال مربوط به سطح درآمد مطرح نشد. به منظور برآورد ظرفیت برد اجتماعی - روانی مشخصات روان‌شناختی در قالب تراکم مورد رضایت و میزان رضایتمندی گردشگران جویای انرژی مطالعه شد. از تعداد ۱۴۰ نفر مورد پرسش، ۳۶ نفر به دلیل ارضای حس کنجکاو و ۱۰۴ نفر فقط با هدف دریافت انرژی از تخت سلیمان به سفر آمده بودند. با توجه به هدف سفر، نوع گردشگر، توجیه گردشگران قبل از سفر، مدیریت هماهنگ ایشان، مدیریت محدود مکان گردشگری، عدم وجود نگرهان و محیط بان، فصل بازدید و تجربیات عینی گذشته، دو سؤال در مورد تراکم و میزان رویارویی قابل قبول افراد با یکدیگر پرسیده شد.

به این منظور سؤال شد که آیا وجود تعداد کمتر از ۱۵۰ نفر گردشگر انرژی در هنگام حضور برای دریافت انرژی مورد رضایت است یا تعداد بیشتر از ۱۵۰ نفر نیز قابل قبول است. جدول شماره (۴) جدول توافقی هدف از سفر و تراکم و رویارویی قابل پیش‌بینی را نمایان می‌سازد. بر اساس آزمون آماری فیشر و سطح معنی‌داری $P_{value} = 0.017 \leq 0.05$ " تعداد کمتر از ۱۵۰ نفر مورد تأیید قرار گرفت. در همین راستا به‌طور مشخص‌تر محل دقیق استقرار در هنگام دریافت انرژی مورد پرسش قرار گرفت. در این مورد نیز حضور افراد کمتر از ۱۵۰ نفر در کنار دریاچه با $P_{value} = 0.042 \leq 0.05$ " مورد تأیید واقع شد. البته در این سؤال تعداد ۱۵ نفر از

- این گردشگران با طی مسافت طولانی به تخت‌سلیمان مراجعه می‌کنند تا زمانی را در آنجا به سر برند و بهترین برداشت درونی را از این مکان پرانرژی داشته باشند. بنا بر مشاهدات عینی و بررسی رفتار گردشگران انرژی، اغلب آنان بدون آنکه توقع زیادی از بهبود تسهیلات موجود داشته باشند، با احترام ویژه برای مکان، فقط تمایل دارند در هنگام تجربه انرژی، سکوت، آرامش و محل مناسبی داشته باشند که بدون دغدغه بنشینند و در درون تمرکز کنند.
- حال موضوع اینجاست با توجه به این که تخت‌سلیمان علاوه بر آنکه یک میراث جهانی است، در طول سال انواع گردشگران داخلی و خارجی را با رفتارهای ویژه به خود جلب می‌کند که جوایب انرژی مکان هستند و تعداد آنها روز به روز رو به افزایش است. در واقع امروز بعد از گذشت چند سال این نوع گردشگری در تخت‌سلیمان نهادینه شده است و گردشگران معمولی نیز به این سو جلب می‌شوند که انرژی مکان را جست‌وجو کنند. حال با وجود این شرایط، مدیریت چه باید بکند؟ مسلماً نمی‌توان درهای این مکان پرارزش را به روی گردشگران بست. نمی‌توان آنها را از دیدن و به سر بردن در کنار دریاچه منع ساخت. خوشبختانه آب و هوای غالباً سرد تخت‌سلیمان در مراجعه گردشگران به این مکان محدودیت ایجاد می‌کند. این موضوع می‌تواند به مدیریت کمک کند که در فصول مناسب بازدید، مدیریت درخور و کم هزینه‌تری را با برنامه ریزی مناسب اعمال سازد. نقش مدیریت و آموزش در این زمینه بسیار پررنگ و اساسی است.
- برای انجام مراسم مراقبه، مکانی ویژه به گردشگران اختصاص داده شود.
- در زمان انجام مراسم مراقبه، سایر گردشگران با اهداف متفاوت به قسمت‌های دیگر مکان هدایت و دعوت به سکوت شوند.
- تعداد نگهبانان و محیط‌بانان در زمان‌های ویژه مراجعه گردشگران انرژی افزایش یابند.
- سیستم بهداشتی مناسب و تسهیلات لازم از جمله محل‌هایی برای استراحت در نزدیکی مکان و سایبان موقت در هنگام انجام مراقبه و غیره برای استقرار کوتاه مدت گردشگران انرژی در فصول مختلف سال ایجاد شود.
- جلسات توجیهی و کارگاه‌های آموزشی لازم جهت ایجاد هماهنگی و وحدت رویه بین گردشگران برگزار شود.
- شایان ذکر است، ایجاد تسهیلات ذکر شده به نوعی صورت گیرد که حریم مجاز مکان باستانی مورد تجاوز قرار نگیرد و به محیط طبیعی، باستانی و تاریخی تخت سلیمان آسیبی وارد نشود. همچنین توسعه بیشتر این نوع گردشگری در افزایش رفاه و ارتقاء سطح درآمد افراد بومی موثر باشد.

تشکر و قدردانی

با سپاس از اعضای تشکل آشتی با زمین که در پر کردن پرسشنامه‌ها یاری و مساعدت کردند. از همیاری جناب آقای عباس عطایی، جناب آقای رابرت کُن و از مساعدت مدیریت محترم و دست اندرکاران مکان باستانی و میراث جهانی تخت سلیمان نهایت تشکر را دارد.

یادداشت‌ها

- 1-Carrying Capacity (CC)
- 2-Ecotourism
- 3-Earth Chakras or Planetary Chakras
- 4-Gaia Theory
- 5-Psycho-Social Carrying Capacity
- 6-Energy Tourists
- 7-Spiritual Tourists
- 8-United Nation Environmental Programme (UNEP)
- 9-World Tourism Organization (WTO)

پیشنهادها

- برای بهبود خط‌مشی‌های مدیریتی و پایداری گردشگری، پیشنهاد می‌شود:
- درمورد ارزش معنوی تخت‌سلیمان تبلیغ درخور شود.
- آموزش‌های لازم به‌منظور بهبود رفتار گردشگران ارائه شود.
- رفتارهای گردشگران مختلف، رضایتمندی و زمان‌های مراجعه آنان به مکان باستانی مورد مطالعه دقیق قرار گیرد.
- کارکنان مکان باستانی مورد آموزش قرار گیرند.
- تابلوهای مناسب دو زبانه در مکان نصب شود.
- بروشورهای دو یا سه زبانه در مورد سبک گردشگری انرژی یا معنوی انتشار یابد.
- زمان‌های مراجعه گردشگران انرژی تعیین شود.

منابع مورد استفاده

اردکانی، م. ۱۳۸۳. اکولوژی. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۴۰ صفحه

مخدوم، م. ۱۳۸۵. ظرفیت برد. درسنامه دوره دکتری برنامه ریزی محیط زیست. دانشکده محیط زیست. دانشگاه تهران.

مؤمنی، م. ، فعال قیومی، ع. ۱۳۸۶. تحلیل های آماری با استفاده از Spss . انتشارات کتاب نو. ۳۰۲ صفحه

همایونی، ب. ۱۳۸۵. اینجا تخت سلیمان است. مجله فارسی. اردیبهشت. شماره دوم: ۱۰-۱۳

Boxall, P., K., Rollins, and J., Englin .2003. Heterogeneous preferences for congestion during a wilderness experience. *Resource and Energy Economics*. 25 (2): 177-195.

Buckley, R. 1998. Tools and Indicators for Managing Tourism in Parks. *Annals of Tourism Research*. 25(4) pp. 208- 211

Busby, P.J., and et al. 1996. Status review of West Coast Steelhead from Washington. Idaho. Oregon. and California. NOAA Technical Memorandum NMFS-NWFSC- 27.

Clifford, G. 1995. What tourism managers need to know? Paper based on a practical guide to the development and use of indicators of sustainable tourism. In *Proceeding of the World Conference on Sustainable Tourism*. Lanzarote. Book 4, pp. 55-61

Coon, R. 2005. *Earth Chakras*. Robert Coon Pub. 293pp.

English, D. B.K. and et al. 1995. Estimating the economic impacts of recreation response to resource management alternatives. Gen. Tech. Report SE-91. Asheville, NC: USDA- Forest Service, Southern Research Station.

Inskeep, E. 1997. *Tourism Carrying Capacity Study of Goa*. In *National and Regional Tourism Planning*, Routledge, London.

Koeman, A. 2004. *Recreation versus Conservation: The Resource Management Dilemma*, Thredbo Valley, Kosciusko National Park. Honours Thesis. School of Geography, University of New South Wales. Kensington. Sydney.

Lawson, S.R. 2003. Proactive monitoring and adaptive management of social carrying capacity in Arches National Park: an application of computer simulation modeling. *Journal of Environmental Management*. 68 (3): 305-13

Shelby, B. and T.A., Heberlein. 1986. *Carrying capacity in recreation settings*. Corvallis. OR: Oregon State University Press.

Shiz .1384. <http://shiz.blogsky.com/?PostId=339>

Stankey, G.H. and et al.1990. *The Limits of Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning*. USDA Forest Service General Technical Report INT-176.